

AZ ÚR LÓTUSZ LÁBAINAK DICSÉRETE avagy a vallásos zene szerepe egy magyar vaisnava közösség életében

„Ó elme, imádd hát az Istent Őt magát,
Számold fel félelmed minden okát
Járulj a szentekhez, kik Hozzá elvisznek
Anyagi léteden így ível át-
Vonzódás irtózat- oly soká kínoztak
Erőtlen életem sem az enyém
Hiába hajszolom éjjelen, s nappalon
Az édes boldogság nem jön felém”

(Részlet a Szomjazó lótusz című magyarra fordított szent énekből)

Érdekes téma a vallást, vallási tevékenységet az öt érzékszerv tükrében vizsgálni. Valamennyi közül talán a hallás által érkező tapasztalatok, az ének, a zene a leggyakrabban kutatott terület, hiszen európai vallási örökségünk, a kereszténység bizonyos ágazataiban is fontos szerepet tölt be a Transzcendenssel való kapcsolatkeresés ezen módja. Az éneklés, a zene azonban nemcsak a kereszténységben, hanem más világvallásokban is lényeges. Mint ahoggy a rendszerváltás után a történelmi egyházak mellett számos kiségyház, vallási közösség is elterjedt hazánkban, – köztük olyanok is, melyek az európaiótól távoli vallásokban gyökereznek – úgy érzem érdekes színpontot jelenthet a társadalomtudományokban ezen közösségek megismerése, vizsgálata¹. A hinduizmus Gaudiya-vasinavizmus nevén ismert ágazatában, melynek magyar képviselőit a köznyelv – de sokszor a szakirodalom is – Krisna-hívóknak, krisnásoknak² nevez, különösen fontos szerepet tölt be zene, az éneklés. Vallási szertartásaik elengedhetetlen része a kirtana, avagy szent énekek zengése. Magyarországon jelenleg négy különböző vaisnava közösség lelhető fel, melyek közül általában egy, a legnagyobb létszámú és egyben a leglátványosabb ismert. Ők az úgy nevezett ISKCON-os Krisna-hívók, akiket nem nehéz felismerni különleges viseletükről – férfiak esetében *dhóti*, nőknél pedig *szári*-, illetve különféle nyilvános tevékenységeikről, mint például a könyvosztás, ételosztás, nyilvános ének, tánc. Létezik azonban rajtuk kívül három másik, kevésbé látható közösség is, akik részben abban különböznek, hogy a fent említett tevékenységeket nem folytatják – illetve nem a nyilvánosság szeme előtt végzik azokat.

¹ Lásd például: KAMARÁS 2002, 189–215

² Lásd például: KAMARÁS 1998. Mivel úgy tapasztaltam az általam kutatott csoport tagjai nem kedvelik ezt a megnevezést, így nem is fogom őket így hívni esszémben, hanem inkább az általuk preferált vaisnava megnevezést használom.

Esszém tárgyául az egyik legifjabb közösséget választottam, mely az 1990-es évek derekán alakult önálló csoporttá és 2004-ben vált hivatalosan bejegyzett kiségyházzá Magyar Bráhmna Misszió néven. A közösség szegedi *bhaktái* – hívei – körében már több mint két éve vendégeskedem, így volt lehetőségem bekapcsolódni életükbe, részt venni szertartásaikon, résztvevő-megfigyelővé válni közöttük. Jelen esszémben az empirikus kutató szemszögéből igyekszem bemutatni a közösséget, vagyis leírom kutatói tapasztalataimat szertartásaikról, a hívekkel való beszélgetéseimről, majd megpróbálok néhány értelmezési lehetőséget felvázolni, melyek mentén folytatni lehet az itt felvetett téma kutatását. Vajon milyen szerepet tölt be a szegedi közösség életében a zene, az éneklés?

A vaianasava közösségek életében a vallási szertartásoknak létezik egy rendje, melyet a különféle magyarországi csoportok mindegyikében ugyanúgy tapasztaltam. A szertartás először is *kirtanával* veszi kezdetét, majd filozófiai lecke következik, melyet a *praszád*, avagy az úgynevezett felajánlott étel közös elfogyasztása zár. Ez a rend a szegedi közösség életében is nyomon követhető. A szertartások – melyeket a közösség tagjai egymás között csak programnak neveznek – az utóbbi időben a hét két napjára csoportosultak: szerdára és vasárnapra. Mivel jelenleg Szegeden nincs állandó *asram* (templom), így a programok a hívek lakásában kapnak helyet. A szerdai szertartások helyszíne állandó, a leckéért is felelős *bhakta* belvárosi otthona, a vasárnapi program helye pedig állandóan változik, mindig más-más *bhakta* látja vendégül a szertartást. Az egyébként profán lakóterületül szolgáló szobák szakralitását ilyen alkalmakkor a bennük található oltár középpontba helyezése adja meg. Az oltár életre hívása számomra az égő gyertyákból és füstölőkből vált nyilvánvalóvá. Általában – bár ez nagyban függ a szoba térbeli elrendezésétől – az oltár köré próbálunk csoportosulni. Miután mindenki megérkezett és leült, még némi halk beszélgetés veszi kezdetét, miközben lassan kiosztásra kerülnek az összefűzött énekeskönyvek és a hangszerek. A hangszerek között található eredeti indiai eszközök is – mint például a *mrdanga*, ami egy ütődob, vagy a *karatalok*, azaz apró cintányérhoz hasonlatos hangszerek – de nyugati hangszerek is, mint például a gitár, illetve egy szegedi magasan képzett zenész házaspárnak köszönhetően a fuvola és a cselló. A *kirtana* kezdetét némi egyeztetés előzi meg a hangszeres *bhakták* között, mely során próbálják összehangolni hangszereiket. Majd a leckét tartó *bhakta* – aki általában az előénekes szerepét is betölti – kijelöli az első éneket, előéneklí az első sorát, majd felcsendülnek a hangszerek és a többi résztvevő éneke is követi az előénekest. Bevallom, a szertartásnak ez a része tetszik nekem a legjobban.

Az énekek általában szanszkritul zendülnek fel, néhány dálnak azonban létezik magyar nyelvű fordítása is, ilyenkor a szanszkrit eredeti után a fordítást is eléneklí. Mivel az énekek kiválasztását leggyakrabban a későbbi filozófiai leckét tartó előénekes végzi, így az énekek rendje nagyrészt az ő személyét, szándékait fejezi ki, mégis érdemesnek tartom megvizsgálni a leggyakrabban elhangzó dalokat. Az utóbbi időben legtöbbször a következő énekek zendültek fel: *Rádha-Krisna prana mora* (Rádha-Krisna az én végső menedémem), *Vaisnava Thákura* (ő egy fontos vaishnava szent és tanító volt) és *Bajahú Re Mana* (Szomjazó Lótusz). Az

énekek devóciós célt szolgálnak, legtöbbjük azonban filozófiai tanítást is magában foglal. Azon dalokat, melyeknek nincs magyar fordításuk nem szokás elemezni, bár sokszor előfordul a lecke folyamán, vagy a hívekkel való spontán beszélgetés során, hogy kitérünk egy-egy ének tartalmára és hosszabban beszélgetünk róla. Így az idők során némi tudásra tettem szert a fent említett három dal tartalmát illetően is. A *Rádha-Krisna prana mora* egy fohász, amely az isteni pár férfi (*Krisna*) és női (*Rádha*) aspektusának egységéhez imádkozik. Beszélgetések közben kiderült, hogy a közösség életében nagyon fontos célt képez Istennel (*Krisnával*) való lelki szerelmi viszonyba kerülés, melynek jelképe a legendás tehénpásztorlány Rádharáni *Krisna* iránti szerelmi odaadása. *Krisna* és *Rádha* egyesülése pedig azt a vágyott állapotot szimbolizálja, amikor majd a hívek egyéni lelke is képes lesz odaadásából fakadóan ilyen bensőséges viszonyba lépni *Krisnával*. A *Vaisnava Thákura* a címben megjelölt tanítónak szóló fohász, mely az egyéni lélek gyarlóságáról szól, amely oly esendő és gyarló, hogy saját erejéből nem képes az odaadásra, így a tanítómester segítségét és oltalmát kéri. Az énekek léteznek magyar fordítása is, melynek utolsó versszaka egy felsorolás, azon kilenc dolgot említi meg, mely az Istenséggel való bensőséges kapcsolat kialakításához szükséges. Ezek között szerepel a *kirtana* is, vagyis a vallásos énekek zengése. Ezen ének emlékezteti a hívőket vallási törekvéseikre és azon eszközökre, melyek rendelkezésükre állnak. A *Szomjázó Lótusz* című dalnak két magyar fordítása van, ezek közül a második – amelyből a kezdő idézet is származik – kötődik ehhez a közösséghez. A szegedi csoport körében nagyon kedvelt ez a dal, mindkét magyar fordítását szokták énekelni. Én azonban itt a második változatot veszem figyelembe, hiszen ez a magyarítás egy, a csoporthoz tartozó *bhaktától* származik. Tartalmát tekintve egyértelműen devóciós ének, mely az ember esendőségére, az anyagi világ ürességére és az Istennel való közvetlen kapcsolat fontosságára emlékezteti a hívőt. Érdekes egy pillanatra elidőzni egy motívumnál, amely a felsorolt dallamok közül ebben fordul elő először. A lótusz szimbóluma fontos szerepet tölt be a hindu vallás több ágában, így a vaisnavizmusban is. Fontos attribútuma *Krisnának* is, akit lótusz lábúnak is szoktak nevezni. Sok könyörgésben és dicséretben szerepelnek az Úr lótusz lábai. A lótusz jelképe megjelenik a szegedi közösség egyik *bhaktájának* nevében is, akit egyszer arra kértem magyarázza meg nekem avatott (lelki) nevét. Azt felelte neve *Krisnára* utal, aki érzékeli a lótuszt, majd hozzátette a lótusz a tisztaság szimbóluma, a tisztaságra utal. (Érdekes megemlíteni, hogy Carl Gustav Jung arról ír egyik tanulmányában, hogy a lótusz a nyugati világ, így a keresztény vallás rózsája szimbólumának felel meg, amely Szűz Máriára utalhat, ezáltal bizonyos értelemben a tisztaságot is jelképezi.)³

³ A kép rózsát ábrázol, ami a lótusz nyugati megfelelője. Az indiai nyelvben a lótusz (*padma*) a tantrikus értelmezés szerint a női ölet jelenti. A szimbólum ismerős lehet, hiszen Buddhát és más indiai isteneket gyakran ábrázolnak lótusz virágon ülve... A mi nyugati misztikusainktól sem áll távol a rózsza anyaölként való értelmezése, mint azt egy, a lorettói litániához tartozó ima is illusztrálja:

„Rózsafüzérvirága, rád örömkönnyet hullatunk
Rózsanap világa, tőled szeretetre gyulladunk
Nap szép fia,
Rózsza magzata, Sugárzó napunk,
Kereszt virága, világod fényen túli fény

Minden ének egyféleképpen fejeződik be; a dallam megtartásával a *Hare Krisna Maha Mantra* zengésébe kezd az előénekes, amelyet többször elismételünk. A *Hare Krisna Maha Mantra* az Istenség neveinek gyors ismétlését, vibrálását jelenti, melynek rendje: Hare Krisna, Hare Krisna, Krisna, Krisna Hare Hare, Hare Rama, Hare Rama, Rama, Rama Hare Hare. Ennek a hangvibrációnak rendkívül fontos szerepe van a vaisnavizmusban, így az általam kutatott szegedi csoport életében is. Ahogy a beszélgetések és a leckék során megtudtam, ez a mantra a Krisnára való emlékezés legjelentősebb és leghatásosabb módszere. A hívők szerint tisztító hatása van és segít abban, hogy az elme ráhangolódjon Krisnára. Ajánlott is naponta többször elvibrálni – ezt nevezik *dzsappázásnak*. Az énekek végére is ezért illesztik, hogy a *kirtana* amúgy is tisztító hatását még fokozzák a filozófiai lecke előtt.

A szegedi közösség életében a *kirtana* általában nagyon kellemes hangulatban telik. Mindenki részt vesz az éneklésben, zenélésben, időnként az előénekes átadja a dalválasztás és az előéneklés jogát más hívőknek is, akik erre igényt tartanak. Úgy tapasztaltam, a közös éneklésnek közösség- és identitás erősítő funkciója is van, – akárcsak a filozófiai leckének – illetve a később elfogyasztott, felajánlott ételnek. Az éneklés emlékezteti a híveket vallási céljaikra, illetve megerősíti őket bennük. A *kirtana* emocionális aspektusai pedig a közösségi érzést erősítik meg, bár elsődleges cél mindenképpen a vallási áhítat elmélyítése. Ahogy az egyik bhakta fogalmazott egy lecke során: az érzéseket nem megtagadni kell, hanem felemelni, átnemesíteni és Istennek ajánlani. Ilyen tiszta formában az érzések a vallási célok eszközévé válhatnak. Akárcsak a közös éneklés, amely az Istennel való kapcsolat megteremtésének fontos része a szegedi közösség életében is.

Hogy a fentieknél kissé kézzelfoghatóbb képet kaphasson az olvasó a szegedi közösség zenés szertartásairól, leírom tapasztalataimat az egyik programról, melyen részt vettem. Mielőtt azonban belekezdenék jegyzeteim történeté formálásába, szót kell ejtenem kutatásom módszertanáról. Terepmunkám a Clifford Geertz nevéhez fűződő poszt-modern, hermeneutikai irányzat elméleti alapjain nyugszik, ennek megfelelően kutatásom alatt mindig próbáltam tudatában lenni és reflektálni saját szubjektivitásomra, saját helyzetemre a csoportban, ami megmutatkozik az itt következő szertartás sűrű leírásában is, hiszen Geertz nyomán ilyen antropológiai szöveg létrehozására törekedtem.⁴ A szóban forgó szertartásra 2005 tavaszán került sor, szokásos vasárnapi programként az egyik bhakta szegedi otthonában. Akkor már körülbelül egy éve ismertem a szegedi csapat né-

Virágzó tiszta öl, szentséges rózsa,
Mária”.

Egy régi templomi énekben pedig ezt találjuk:
A mennyekben egy rózsaszál
Kinyílt, virágban ál,
A Háromságot fényel tölti,
Istenünk magára ölti (JUNG 1999. 94–95)

⁴ Az irányzat képviselői arra hívták fel a figyelmet, hogy az antropológiai terepmunka eredménye összefügg az antropológus személyével, így szubjektív és ezért érdekesebb a terepmunkát inkább egy szöveg olvasatához hasonlítani, mint objektív, természettudományokból vett módszerekkel leírni. Lásd: GEERTZ 2001, 194–226, vagy CLIFFORD 1999, 494–514.

hány tagját, de ezekre az úgy nevezett belső programokra csak január óta jártam, melyeken csak *bhakták*, illetve az egyik hívő szavaival élve komoly érdeklődők vettek részt, így meglehetősen újnak számítottam.⁵

Amikor megérkeztem körülbelül tízen voltak, mind hétköznapi ruhában, akik közül csak három *bhaktát* ismertem. Megérkezésemkor *hari bol!* felkiáltással üdvözöltek, amely szokásos köszöntés vaisnava körökben, kifejezi a csoport összetartozását és az összejövetel célját: Isten dicsőítését. A köszöntést bátortalanul viszonztam, hiszen számomra még szokatlan volt kicsit. Egyből a nappali felé tartottam, ahol két *bhakta* a felékesített, gyertyákkal megvilágított oltár körül ült és szanszkrit dalokat énekelt. Zavaromban nem ismertem azonnal fel, hogy a szoba ezúttal szentélyként funkcionál, így csak később vettem észre, hogy mindenki, aki elhalad az oltár előtt letérdel és meghajol. Én ezt elmulasztottam, és később is kissé vonakodtam megtenni, mert olyan szokatlannak éreztem és nem tudtam megtegyek-e egy olyan gesztust, mely számomra oly idegennek tűnt. A többiek nagyon tapintatosak voltak, nem említették a dolgot és nem éreztem úgy, hogy elvárnák tőlem a tiszteletadásnak ezen módját, engem azonban feszélyezett a dolog, hiszen láttam, hogy rajtam kívül mindenki így tesz, itt ez a szokás. Amikor megérkeztem a szobába, a házigazda azonnal adott nekem egy daloskönyvet, mely kék mappába fűzött lapokból állt és főként szanszkrit dalokat tartalmazott, de némely ének mellett ott állt a magyar fordítás is Abhay Narayan Maharádzs fordításában.⁶ Házigazdám mutatott egy másik énekeskönyvet is, ez fénymásolt, spirállal összekötött lapokból állt és volt egy külön magyar dalok névre hallgató alszekciója is. Ezt később a leckét tartó *bhakta nandai daloskönyvként* emlegette.⁷

A kirtana előtt beszélgettünk kicsit. Azok, akiket addig csak látásból ismertem zárkózottnak tündek – igaz én is elég bátortalan voltam –, egy lány kivételével, vele és a házigazdával beszélgettem. Egy lány apró, kézi hangszereket osztogatott és mivel a környezetemben mindenki vett egyet magának, hát kértem én is magamnak valami egyszerűt. Egy *karatalt* kaptam, amit aztán igyekeztem megfelelően csörgetni, ami csak elvéve sikerült, hiszen az énekeket is próbáltam követni. A *kirtanát* a leckét tartó *bhakta* nyitotta meg, ő választotta ki mikor melyik ének zendüljön fel. Két *slókánként* (szanszkrit versek egy egysége) énekeltük a dalokat, először mindig az előénekes énekelt, majd mi, többiek is. Eleinte szanszkrit dalokat énekeltünk – köztük a *Bajahú Re Manát* és a *Vaisnava Thákurát* –, majd magyarokat a *nandai daloskönyvből*, melyek jobbára szanszkrit dalok fordításai voltak, néhány esetben egy-egy magyar népdal dallamára átköltve. Zengtek az

⁵ Mint később kiderült a *komoly érdeklődő* fogalma a hívek egyéni elbírálása alapján működik, a szertartásokon meghívásos alapon lehet részt venni, ami tapasztalataim szerint azon múlik mennyire alakul ki jó kapcsolat a *bhaktákkal*, illetve mennyire érzik úgy, hogy az illető valóban érdeklődik az általuk követett lelki út iránt.

⁶ Abhay Narayan, akit a *bhakták* a megtisztelő *maharádzs* címmel illetnek a magyarországi vaisnavizmus egyik meghatározó alakja volt. Fontosnak tartotta az eredeti indiai tanítást behelyezni a helyi hagyományokba, sok szanszkrit éneket fordított magyarra, sőt, olykor magyar népdalok dallamára írta át őket. Mivel a Magyar Bráhmána Misszió első embere, Bakos Attila eredetileg a Narayan Maharádzs által alapított közösség tagja volt és a két csoport között a mai napig van kapcsolat, megfigyelhető a régi tanítómester hatása ebben a közösségben is.

⁷ Nandafalva Balástya mellett található, Abhay Narayan alapította és a mai napig *bhakták* énekelnek ott.

énekek és zengtek a hangszerek is. A kirtana végére én is kissé emelkedettebb hangulatba kerültem, így fogtunk hozzá a filozófiai lecke hallgatásához, melyben a *Bhagavad-Gíta* egyik fejezetét elemeztük, majd *praszád* következett, mely sajtos szendvicsekből állt. Azon az estén én is megtapasztaltam hogyan járul hozzá az éneklés, szent dallamok zengése a szegedi közösség életéhez, miként készíti elő a híveket a filozófiai lecke befogadására.

A vallásos éneklés, zene szerepét a csoportban sok szempontból lehetne vizsgálni, jelen esszé pusztán amolyan bevezetés, témafelvetés. Kutatni lehetne az énekek magyarra fordításának szerepét, mint a közösség inkulturációs törekvéseinek részét, jobban szemügyre lehetne venni közösségerősítő aspektusait, illetve érdemes volna átfogóan vizsgálni a többi érzék szerepét is, hiszen filozófiailag fontos szerephez jutnak átnemesítésük által és én is azt tapasztaltam, hogy mind az ízlelés, mind a szaglás, mind a látás jelentős szerepet tölt be a szertartások során.

Végül két idézettel zárom esszém, melyek a csoport által létrehozott legújabb zenei CD, mely *Belső beteljesülés* névre hallgat, borítóján található. Mindkettő a zene szerepét, célját igyekszik meghatározni:

„A zene nem csak énekekből, dallamokból, vagy szavakból áll, hanem a Nádának nevezett kifinomultabb vibrációból, ami spontán módon megihletti a sejteteket és tánra készíti őket. A világegyetem legősibb áramlata ez, ami örömeiben énekel, és örökkön örökké táncol. A transzcendentális szeretettel való találkozás ekstázisában a Náda végül a boldogság óceánjával egyesül. Az áhítatos zene elősegíti, hogy a lelkeségre törekvő ember érzelmi élete az ekstázis felé terelődjön és átélje a belső beteljesülést. Ezen az úton az a fontos, hogy a transzcendentális szeretet felé irányuló odaadás magját elültessük a szívekben.”⁸

„A zene útján kifejezett szeretet a zenén való meditáció. Az áhítatos odaadás útján a zene válik az önmegvalósítás eszközévé”⁹

Irodalom

CLIFFORD, JAMES

1999 Részleges igazságok. *Helikon* 1999/4, 494–514.

GEERTZ, CLIFFORD

2001 Sűrű leírás. Út a kultúra értelmező elméletéhez. In: Clifford Geertz: *Az értelmezés hatalma. Antropológiai írások* Osiris Kiadó, Budapest 194–226.

JUNG, CARL GUSTAV

1999 *Mandala. Képek a Tudattalanból* Édesvíz Kiadó, Budapest

KAMARÁS ISTVÁN

1998 *Krisnások Magyarországon* Iskolakultúra, Budapest

⁸ NÁDA BRAHMA: *Belső beteljesülés*, Mandala-Seva, 2004.

⁹ NÁDA BRAHMA: *Belső beteljesülés*, Mandala-Seva, 2004.

- 2002 Új vallási jelenségek Magyarországon In: Kovács János Mátyás szerk: *Zárva várt nyugat: kulturális globalizáció Magyarországon* Sík Kiadó, Budapest 189–215.

NÁDA-BRAHMA

- 2004 *Belső beteljesülés* Mandala-Seva (zenei CD)

NÓRA BODOSI-KOCSIS

IN PRAISE OF THE LOTUS LEGS OF GOD:
The Role of Religious Music in the Life of a Hungarian
Vaishnava Hindu Community

Sacred music has an important role in every religion. We have an extensive knowledge of the devotional songs and music of Western monotheist religions, thus it is interesting to examine a new religious community of Indian origin from this perspective. My investigations are based on the results of participant observation and conversations with the community members through the course of several years of intensive field work. I present the sacred music of the community through the role it fulfils in religious rituals and in reference to its aspects of inculturation and identity formation.